

«Наший» священник: греко-католицьке та римо-католицьке духовенство через призму українсько-польських відносин (1941–1944)

Трактування Церкви насамперед як спільноти віруючих, а також специфіка галицького регіону, де межі етнічних груп відповідали конфесійному розподілу, переносить дослідження взаємин між греко-католиками та римо-католиками в площину міжнаціональних відносин. Таке поєднання відіграло важливу роль у процесі формування національної свідомості українців та поляків, постійно спонукало їх до пошуку оптимальної моделі міжетнічного та міжконфесійного співіснування.

На початок німецької окупації регіону Греко-католицька та Римо-католицька церкви вже мали значний досвід співпраці, зокрема, супроти антирелігійної політики радянської влади, й низку взаємних звинувачень, коріння яких сягали ще у довоєнні роки. Ці попередні «здобутки» корегувалися кожною наступною подією воєнної доби. Так, скориставшись зміною ситуації 1941 р., митрополит Греко-католицької церкви А. Шептицький звернувся до духовенства із закликом узяти в свої руки ініціативу з організації місцевих органів управління: призначити вийтів, керівників поліції тощо. Попри найкращі сподівання ієрарха, звернення від 10 липня 1941 р. стало причиною низки суперечок між членами ОУН та українськими священниками на місцях. Крім того, на протипагу не санкціонованим владою сільським та містечковим управам під егідою ОУН, німецьке командування дозволило представникам польського населення «організувати місцеву державну адміністрацію до міліції включно», до якої переважно входили представники польської інтелігенції, зокрема духовенство. Діяльність обох управ була паралізована перебуванням німецьких та угорських військ у регіоні, однак їх наявність вносила напруження у відносини між українським та польським населенням у парафіях.

Після встановлення окупаційної адміністрації замість ліквідованих органів українського та польського місцевого самоврядування владою було дозволено організувати в регіоні сітку представництв Українського Центрального Комітету (УЦК). Для поширення свого впливу керівництво УЦК прагнуло залучити до діяльності в повітових делегатурах греко-католицьке духовенство. За підтримки архієреїв українські священники очолили 29 із 68 районних та повітових делегатур. Німецька влада часто використовувала українські місцеві управи для впровадження окупаційної політики не лише серед українців, а й інших етнічних груп краю, що

привело до ототожнення в польському середовищі всіх найгірших проявів окупації з українською владою. Питання контингенту, громадських робіт найчастіше згадується як причина неприязні серед духовенства.

Між священиками різних обрядів, які проживали в одній місцевості, час від часу виникали суперечки стосовно меж їх впливу на населення. За таких умов траплялися випадки особистої помсти: представники духовенства створювали нестерпні умови проживання для свого колеги, доносили в поліцію про так зване невиконання розпоряджень влади або повідомляли підпілля про вигадані прояви шовінізму. Правдивість двосторонніх звинувачень встановити важко, оскільки представники поліції, зважаючи на величезний авторитет священиків серед своїх вірних, за підозрою у вбивстві поляка насамперед арештовували місцевого українського священика, а за українця – відповідно польського ксьондза. Аналіз найбільш вірогідних випадків взаємної ненависті духовенства свідчить про перевагу особистих мотивів над національними.

Водночас документи переповнені інформацією про спроби душпастирів попередити загострення відносин між своїми парафіянами. Вони проводили виховні бесіди, організовували спільні релігійні свята, закликали до братерства тощо. Греко-католицькі та римо-католицькі священики переховували своїх знайомих парохів у себе на плебаніях, неодноразово рятували парафіян у хвилини загрози незалежно від їхньої національної приналежності. Ці приклади найбільш реально відображають особисті погляди духовенства, адже вони не відповідали жодним політичним інтересам.

Аналіз різних моделей поведінки рядових священиків, тогочасної національної та релігійної ситуації засвідчив наявність постійного контролю за духовенством з боку всіх політичних сил, представлених у регіоні. За таких обставин важко відмежувати вчинки душпастирів за власними переконаннями від тих, що здійснювалися під жорстким тиском. Крім того, всупереч поширеним міфам радянської історіографії, кількість конкретних прикладів антагонізму між греко-католицьким та римо-католицьким духовенством була незначна.

Дмитро Титаренко (Донецьк)

До питання про взаємину органів військової адміністрації та церкви в Україні під час нацистської окупації

Розробляючи та здійснюючи на окупованій території України комплекс заходів, спрямованих на утвердження окупаційного режиму, певну